

3. Asadov Yu.M. Individual psychological characteristics of the teacher as factors in the development of professionalism // Tashkent. - 2007. – p. 25.
4. Kurbanova G.N. Ways to improve the effectiveness of training Russian language of medical students using interactive technologies in the classroom in the Russian language // Bulletin of the Tajik National University. - 2019. - №5. – pp. 207-212.
5. Kurbanova G.N. Pedagogical and psychological bases on developing students' professional thinking in medical pedagogical education // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. - 03/2020. - №24. – p. 3059-3067.
6. Kurbanova G.N. Development of professional thinking through communicative skills among students of medical universities. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. - 2019. - №415. - pp. 550-553.
7. Kurbanova G.N. The role of ancestral heritage in the development of professional thinking of future professionals // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. - 2020/1/30. - №1. - pp. 447-450.
8. Kurbanova G.N. Formation of professional thinking in the future // International Journal for Advanced Research in Science. - 2020. - T. 10. - № 05. - pp. 98-102.
9. Kurbanova G.N. PROFESSIONAL DEVELOPMENT HISTORY OF SANITARY-HYGIENE WORKS IN THE END OF XIX AND THE BEGINNING OF XX CENTURY. // International Journal for Advanced Research In Science & Technology. - 2020/4. - No. 4 (84). - pp. 1009-1013.
10. Kurbanova G.N. Formation of professional thinking among future medical teachers // Education and development of gifted specialty. – 2019. – no. 3. - pp. 25-

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY ASOSLARI

Xalimova M.V., AndDPI, psixologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada tadbirkorlik faoliyatining umumiy ta'rifini tahlil qilingan zamonaviy ehtiyojlardan va ilm-fanda taraqqiyotidan kelib chiqib ushbu hodisaning mohiyatini, uning o'ziga xos xususiyatlarini va hatto tadbirkor atamasining o'zi aniq va umuman qabul qilingan ta'rifini tushunishda hali ham birdamlikning yo'qligi bilan bog'liq bo'lgan masalalar yoritilgan. Tadbirkorlik faoliyatini boshqarishdagi qiyinchiliklardan biri bu shaxslararo munosabatlar tizimidir. Ushbu niqta nazardan kelib chiqib har bir tadbirkor ijtimoiy psixologik xodisalarni amalda qo'llay olishi dolzarb masala ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, muvaffaqiyat, maxsus psixologik fazilatlar, maxsus psixologik moslashuv, kapital, sheriklik, lider, zamonaviy menejment, funktsional-rolli yondashuv.

Respublikamizda barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlik tushunchasi nafaqat iqtisodiy (foyda olish maqsadida tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ishlab chiqarish), balki psixologik tarkibga ham ega. Biror narsa qilish, uning shartlari va oqibatlari aniq belgilanmasdan oldin faol, faol harakatlarni amalga oshirishni, faol bo'lishni anglatadi. Noaniqlik sharoitida qarorlarni tezda qabul qilish va amalga oshirish qobiliyatini nazarda tutadigan ushbu faoliyat turini muntazam va muvaffaqiyatli amalga oshirish qobiliyati, kundalik tilda. Shunday qilib, tadbirkorlik bu iqtisodiy faoliyatning o'ziga xos turi bo'lib, uning sub'ekti maxsus psixologik fazilatlarga ega bo'lishini taxmin qiladi. Ushbu maxsus psixologik fazilatlarni ochib berish tadbirkorlik psixologiyasining asosiy vazifasidir. Tadbirkorlik haqidagi

qarashlarning tarixiy evolyutsiyasi. Tadbirkor atamasining rivojlanishidagi tarixiy tahlil bu atama O'rta asrlarda G'arbiy Evropada paydo bo'lganligini va dastlab yirik musiqiy tomoshalar va paradlar, shuningdek, qurilish va sanoat loyihalari tashkilotchilarini ko'rsatganligini ko'rsatadi. Keyinchalik, 17-asrdan boshlab, ma'lum bir ishlarni bajarish yoki mahsulot etkazib berish uchun davlat bilan shartnoma tuzgan va buyurtmachi va ijrochilar o'rtasida vositachi sifatida ish yuritgan shaxslar. Ishning qiymati oldindan kelishilganligi sababli, tadbirkor foydani o'z tasarrufiga oldi va shartnomani bajarishdan kelib chiqadigan zararlar uchun javobgar bo'ldi. O'sha vaqtdan boshlab, korxonani amalga oshirishni tashkil etish va boshqarish funktsiyalari bilan bir qatorda, tavakkalchilik sharoitida faoliyat va korxona natijalari uchun javobgarlik tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlariga aylandi. Tadbirkorlik to'g'risidagi g'oyalarni rivojlantirishning yana bir muhim bosqichi bu xavfli korxona (venchur kapitalist) uchun maxsus psixologik fazilatlarga bilan ta'minlash funktsiyalari va korxonaning o'zi (tadbirkorning o'zi) tomonidan amalga oshirilganligi edi. Tadbirkorlik psixologiyasi haqidagi g'oyalarni rivojlantirishga nemis sotsiologlari M.Veber (1900) va V. Sombart (1994) tomonidan qo'shilgan bo'lib, ular tadbirkorlar turlarining batafsil ijtimoiy-psixologik portretlarini taqdim etdilar.

Xorij tadqiqotchilari psixologik omillarning iqtisodiy, xususan, tadbirkorlik faoliyatidagi roliga katta e'tibor berilgan S.N.Bulgakov (1871-1944), P.B. Struve (1870-1944), P.N. Savitskiy (1895-1965). Rossiyalik tadbirkorlarning ishlariga xos xususiyat bu hodisaning ijtimoiy-psixologik jihatlariga e'tiborni kuchayishi: iqtisodiy faoliyatda odamlar va guruhlar o'rtasidagi aloqa, o'zaro munosabatlar va munosabatlar muammolari. Shunday qilib, P.N. Savitskiy tadbirkorlikni nafaqat iqtisodiy va iqtisodiy, balki alohida ma'naviy va iqtisodiy faoliyat sifatida ham ko'rib chiqadi [1].

Zamonaviy tadbirkorlik haqidagi g'oyalarda funktsional-rol va tarkibiy yondashuvlarni shartli ravishda ajratish mumkin. Funktsional-rolli yondashuv doirasida tadbirkorlik iqtisodiy yoki ijtimoiy rivojlanishning muayyan funktsiyalarini amalga oshirish bilan bog'liq iqtisodiy yoki kengroq ijtimoiy faoliyat turi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, ba'zi mualliflar tadbirkorlik funktsiyalarini faqat iqtisodiy sohada cheklashadi, boshqalari buni inson faoliyatining barcha turlari bilan bog'laydi. Ba'zi ta'riflar innovatsiyalarning tadbirkorlikdagi funktsiyasini ta'kidlaydi, uni qiymatga ega bo'lgan yangi narsa yaratish jarayoni sifatida, boshqalari mulkdor va menejerning asosiy funktsiyalarini ta'kidlaydilar, tadbirkor uni yaratadigan, unga egalik qiladigan iqtisodiy korxonaning tashkilotchisi sifatida belgilaydilar. va o'z biznesidagi barcha xatarlarni boshqaradi va javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Qanday bo'lmasin, funktsional yondashuv doirasida xususiy shaxs sub'ektlarining xususiyatlariga bog'liq bo'lmagan faoliyat turi sifatida shaxssiz hisoblanadi.

Ijtimoiy guruh sifatida tadbirkorlar. Strukturaviy yondashuv doirasida, aksincha, ushbu hodisani empirik ijtimoiy va psixologik tadqiqotlar ob'ektlari toifasiga kiritish uchun mutlaqo zarur bo'lgan maxsus ijtimoiy guruh sifatida tadbirkorlarni ozmi-ko'pmi aniq ijtimoiy identifikatsiyalashga urinishlar qilinmoqda. Tadbirkorlik sohasidagi ko'plab tadqiqotlar allaqachon tadbirkorlik karerasini tanlashda ijtimoiy, iqtisodiy va hatto siyosiy omillarning ahamiyatini isbotlagan. Afsuski, chet ellik mualliflar ko'rsatganidek, shaxsda mavjud psixologik portretga mos keladigan psixologik xususiyatlarning mavjudligi haqiqiy hayotda muvaffaqiyatga kafolat bermaydi [2]. So'nggi yillarda olib borilgan izlanishlar, mustaqillik, avtonomiya yoki moliyaviy mustaqillikka ega bo'lgan tadbirkorlik izlanishlarini o'rganishdan o'ziga va dunyoga ijobiy psixologik munosabat ob'ekti tomon qiziqarli siljish bilan tavsiflanadi. Albatta, bilim, kompetensiya, professionallik, fidoyilik muhimligini inkor etishdan foyda yo'q,

lekin aynan ijobiy psixologiya tadbirkorni muvaffaqiyatga olib boruvchi hal qiluvchi omil bo'lishi mumkin. Umid, nekinlik, kelajakka ishonch, yuqori o'zini o'zi boshqarish qobiliyati va muvaffaqiyatsizlikdan tezda tiklanish qobiliyati ijobiy psixologiyaning asosiy tarkibiy qismidir. Bandura davridan buyon o'z-o'zini yuqori samaradorligi murakkab murakkab masalalarni echishda zarurat sifatida qabul qilingan. Muvaffaqiyatli tadbirkorlar o'z-o'zini samaradorligini doimiy ravishda yuqori darajalariga ega, shuningdek, o'z-o'zini samaradorligi va daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning dalillari mavjud. Optimizm tuyg'usini o'tmishdagi muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarni talqin qilish bilan bog'liq bo'lgan tuyg'u deb biladigan Seligman nazariyasiga asoslanib, tadbirkorning optimizmi va kelajakdagi natijaga erishish uchun qilgan sa'y-harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikning oddiy mantig'ini ko'rish mumkin [3].

Tadbirkorlik bu shaxsiyat va imkoniyatlarning kesishish sohasidir, shuning uchun shaxsiyat xususiyatlari bilan bog'liqlik va yangi imkoniyatlarni aniqlash va ulardan foydalanish muvaffaqiyatlarini o'rganish sohasi qiziqish uyg'otmoqda. Noaniqlik sharoitida tadbirkorlar foydalanadigan kognitiv mexanizmlarni o'rganish hali ham dolzarb va o'rganilmagan muammodir.

Shaxslararo munosabatlar, innovatsiya, tavakkalchilik, raqobatbardosh tajovuzkorlik va uzoqni ko'ra bilish ishbilarmonlik psixologiyasining maxsus tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi. Miner va Raju tomonidan olib borilgan ishbilarmonlarning tavakkalchilik faoliyati tahlili tadbirkorlar va yollangan menejerlarning tavakkalchilik munosabatlari o'rtasida aniq farq yo'qligini ko'rsatdi. Biroq, Styuart va Roth Miner va Rajuning tadqiqotlari ularning metodologiyasining haqiqiyliigi to'g'risida bahslashib, ularning haqiqiyliigini rad etishga urindi. Bu, avvalambor, tadbirkorlar va nodavlat tadbirkorlar o'rtasidagi psixologik farqlar haqidagi savol ochiq bo'lib qolayotganini, shu kabi psixologik xususiyatlar barqaror yoki vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadimi degan savolni ochib beradi. Bundan tashqari, Stewart & Roth yirik tadbirkorning psixologik profilini kichik biznes tadbirkoridan farq qilishini ko'rsatdi. Bu ushbu ijtimoiy guruh doirasidagi tadbirkorlarning turlarini, biznesning o'sishi uchun muhim bo'lgan psixologik xususiyatlariga qarab, farqlash zarurligiga olib kelishi mumkin. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning muhim yo'nalishi - bu tadbirkorlik motivatsiyasini o'rganishdir. Ushbu masala bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarning hozirgi holati, xorijda olib borilgan tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari belgilangan.

Tadqiqotning maqsadi - mintaqaviy xususiyatlarni va jinsga bog'liq farqlarni hisobga olgan holda o'zbek tadbirkorlarining ijtimoiy psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlari [5]. Tadbirkorlar o'rtasidagi psixologik munosabatlarning ilmiy kontseptsiyasiga asoslangan. Tadbirkorlarning psixologik munosabatlari - bu tadbirkorlik faoliyatining turli jihatlari haqidagi hissiy sohadagi fikrlar, baholash va g'oyalar yuzaga keldi. Tadqiqot ijtimoiy-psixologik hodisalarni (bu holda psixologik munosabatlarni) tashqi iqtisodiy sharoitlar bilan aniq belgilanishi, shuningdek, sub'ektning iqtisodiy xulq-atvori (bu holda ishbilarmonlik faoliyati) va uning psixologik munosabatlari o'rtasidagi qat'iy shubhasiz bog'liqlik haqidagi g'oyalar cheklovlarini engishga harakat qilmoqda.

Tadbirkorlik faoliyatini tanlashning eng muhim motivlari mazmuni ochiladi: yuqori moddiy farovonlikka erishish, ishdagi mustaqillik va o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarish imkoniyati. Ko'rsatilganidek, tadbirkorlikni tanlashning asosiy motivi - bu tizimli foyda va o'z-o'zini ish bilan ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan o'z biznesini yaratishga intilish, bu esa tadbirkorlikni iqtisodiy faoliyat turi sifatida yollanma mehnatdan ajratib turadigan markaziy xususiyatdir. Rossiyalik tadbirkorlarning o'ziga xos xususiyatlari empirik tarzda ochib berildi: o'z imkoniyatlariga yo'naltirilganlik

darajasi yuqori, raqobatbardoshlik moyilligi va iqtisodiy faoliyatda o'rtacha xavf, davlat idoralari va biznes tuzilmalariga past ishonch.

Shaxs tadbirkorligining shakllanishi davri va tadbirkorlarining jins xususiyatlari va ularning dinamikasini qiyosiy tahlil qilindi. Erkak va ayol tadbirkorlarning tadbirkorlik faoliyatining asosiy jihatlariga bo'lgan psixologik munosabatidagi o'xshashlik va farqlarni aniqladik: erkak tadbirkorlarning tavakkalchilik va raqobatga nisbatan ijobiy munosabati, o'zlarining raqobatbardoshligi va o'z bizneslarining muvaffaqiyatlarini oshirishda o'zlarining imkoniyatlarini yuqori baholash, shunchalik katta nizoli vaziyatlarda raqobatlashish istagi. Tadbirkor ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari dinamikasidagi umumiy tendentsiya aniqlandi, bu ularning erkaklar tadbirkorlaridan farqlari asta-sekin pasayishi bilan bog'liq. Tadqiqot davomida olingan natijalar markaziy va mintaqaviy hokimiyat tomonidan Respublikamiz kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish ishlarida qollash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абалкин Л.И. Заметки о российском предпринимательстве. – М.: Прогресс, 1994. – 24 с.
2. Бусыгин В.Ф. Предпринимательство. – М., 1995. – 56 с
3. Журавлев А.Л., Позняков В.П. Деловая активность предпринимателей: методы оценки и воздействия. – М.: Институт психологии РАН, 1995. 7 с
4. Марченко В.В. Социальная психология предпринимательства. – Ярославль: МАПН и ЯрГУ, 1996. 66 с.
5. Mominova Xijran Eldarovna. PSYCHOCORRECTION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE EDUCATOR AND CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATION. EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues- Peer Reviewed Journal ISSN: 2321-6247. Volume: 8 | Issue: 3 | October 2020 | Journal DOI : 10.36713/epra 0713

РАБОТА НАД ОБОГАЩЕНИЕМ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

**Уракова Ф.К., док. пед. наук., проф. ФГБОУ ВО
«Адыгейский государственный университет», Россия**

Аннотация: в статье определяется понятие «цифровая образовательная среда»; раскрываются вопросы обогащения словарного запаса младших школьников в методической науке; дается характеристика сформированности лексических умений младших школьников на примере тематической группы «Космос».

Ключевые слова: лексика, словарный запас, цифровая образовательная среда, дети цифровой эры.

Показателем общей культуры человека является правильная устная и письменная речь, умение выбирать адекватные для различных ситуаций общения языковые средства. Так, в Примерной основной образовательной программе начального общего образования названы результаты изучения раздела «Лексика». Отмечается, что выпускник начальной школы научится: выявлять слова, значение которых требует уточнения; определять значение слова по тексту или уточнять с помощью толкового словаря, Интернета и др.; выбирать слова из